

TÁR C Z A.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HADTUDO- MÁNYI BIZOTTSÁGÁBÓL.

Az Akadémia hadtudományi bizottsága kebelében változások vannak küszöbön, melyek folyóiratunkat is közelről érdeklik.

Rónai Horváth Jenő honvédalezredes ugyanis, ki a hadtudományi bizottságnak immár majd 12 év óta előadója és a «Hadtörténelmi Közlemények»-nek 10 év óta szerkesztője, Ő cs. és ap. kir. Felsege által a budapesti 1-ső honvéd gyalogezred parancsnokává neveztetvén ki, e kinevezés folytán, tekintettel arra, hogy nagy felelősséggel járó új állása egész tevékenységét igényli, úgy a bizottsági előadói tisztségről, mint a folyóirat szerkesztéséről lemondott.

Miután azonban a bizottság a Hadtörténelmi Közleményeket, melyek a magyar hadi történetírás ügyét oly szép fejlődéshez juttatták, továbbra is fentartani óhajtja, tárgyalások indultak meg aziránt, hogy egyrészt a folyóirat szerkesztésére más kipróbált erő nyeressék meg, másrészt pedig, hogy Horváth alezredes, kinek tanácsait az új szerkesztő is egy ideig nehezen nélkülözné, az előadói székben, mely a szerkesztés átadása után inkább csak tiszteleti állás, megtartassék.

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.

Az esztergomi hódoltság történeléhez. Amhát pasa levele gróf Eszterházy Miklós nádorhoz 1630. augusztus 28-ról. Mi Amhát passa, a hatalmas és győzhetetlen török császár *Esztergomi fővéncházának*

főgondviselője és helytartója, minden hozzánk illendő tisztességbeli köszönetünk ajánlása után Istentől Nagyságodnak minden kívánata szerint való sok jókat, jó egészséget és jó szerencsés hosszú életet kívánunk megadatni, mint minékünk igazságszerető régi nagyur szomszéd barátunknak.

Tekintetes és Nagyságos ur, hatalmas római császárnak belső titkos tanácsja, Magyarországnak legfő gondviselője és Palatinusa!

Nagyságodat ez dolog felől akarók megtalálnunk, mint igazságszerető nagyurat, mivelhogy az egész Magyarországnak gondviselése a Nagyságod uri kezében vagyon, és mindenek Nagyságodnál nyilván vannak, elhittük, hogy ez is nyilván vagyon, hogy *Szeögyén* városa száz esztendőtül fogván hatalmas császárunknak adót és dézmát adott mindenkoron valamikor *Esztergom vára* hatalmas császárunk kezében volt. Mostan két avagy három esztendőtül fogván — nem tudjuk mi okokból — sem adójokat, sem dézmájokat nem akarják megadni. A mely felől a városnak levelet írtunk, és nem egy levelet, hanem tizenegyet. hasonlóképen a szögyéni kapitány ur barátunknak tizenegy levelet írtunk, hogy ő kegyelme a hatalmas császár adóját és az egy igaz dézmát adassa meg a városbeliekkel, a kik száz esztendőtül fogván hatalmas császárunknak dézmát adtanak; de ő kegyelme semmi úttal nem engedte a dézmát minékünk sem hatalmas császár adóját beadni, a mely adó az itt való vitézlő rendnek fizetésében vagyon hatalmas császárunktól rendeltetve; sőt inkább minden esztendőben ő maga a kapitány vötte fel tőlök mind hatalmas császár adóját s mind a mi dézmánkat, a mint a szegénység most is sirva megmondja.

Annakutána, ennyi sok irások után, a nagyságos vezér ő nagysága engedelmeiből minnen magunk a dézmára kimentünk személyünk szerint, ujonan a kapitánynak s mind a városnak levelet írtunk, hogy hatalmas császár adóját és a mi dézmánkat megadják. A kapitány is ő kegyelme egy hadnagyát hozzánk kiküldötte ötödmagával, a hadnaggyal szemtül szemben beszéltünk, hogy hatalmas császár adóját és a mi dézmánkat megadassák a várossal, mivel mi a palánkbeli hajdú és katonátul semmit is nem kérünk. De arra azt felelték, hogy ők semmi úttal nem adják és ne is kívánjuk.

Mi is ottan tudománt töttünk — mind kadia ő nagysága s mind a több agák urak jelen levén a mezőben, — hogy ha hatalmas császár adóját és a mi dézmánkat meg nem adják a város, a ki annyi sok időtül fogván adót és dézmát adott, hatalmas császárunk minékünk parancsolatot küldött, hogy zálogot vitessünk. Mi is hatalmas császárunk parancsolatja és a szent békességnek végezése szerint zálogot hozatunk. Mivel

a szőnyi végezésben el vagyon végezve, hogy a mely jobbágy adóját avagy dézmáját be nem akarná hozni, elsőben a jobbágnak levelet írjunk, hogy ha az nem fog nálók, azután a kapitánynak írjunk, ha az is be nem küldi: zálogot hozassunk.

Azért ezzel a válaszszal a szőgyéni hadnagyot elbocsátottuk, onnét felköltünk és házunkhoz jöttünk. Másodnap egynehány vitézünket elküldtük, nyilván és nem titkon, a várostul egynehány zálogot hozattunk. És jöttükben a vitézek a zálogokkal, a szőgyéniek reájok kiütöttek, hárman közülök a sereg közé nyargaltak, lovakat álltallóvdöztek, és a vitézekben el akartak ejteni. A mi vitézeink is szép szerint kérték: a nélkül ellegyenek. De azok ugyan meg nem szűntenek. Így tagadatlan a három ember levágatott; a zálogok behozattanak és mindeddig az óráig is kezünknel vannak.

Így levén azért a dolog, *Kohári Péter* ő nagysága a vezérnek ő nagyságának megírta a zálogok elhozását és hogy öt ember levágatott volna. Másfelől a szőgyéniek információja által Nagyságod is a vezérnek mireánk egy panasz-levelet írt, és azt írta, hogy a hatalmas római császár szőgyéni vitézi közül harminczat levágattunk volna és annyi rabokat hozattunk volna.

Nagyságod harminczat írt, hogy levágtak; *Kohári Péter* ő nagysága ötöt írt, a mint a nagyságtok leveleibül kitetszik. Igen illetlennek és szeméremnek itéljük mi, miközöttünk mikoron ilyen nagy urak egymásnak levelet írnak és nem úgy írják, a mint a dolog vagyon, noha elhittük, hogy Nagyságod nem a maga uri gondolatjából írta, de a szőgyéniek információjából. A melyből esziben veleti Nagyságod, hogy a szőgyéni kapitánynak minden írása, dolga és cselekedete ahhoz hasonló.

A Nagyságod levelét látván a vezér ő nagysága, azontul Budának szint, úgymint a főjancsáragát, Gyönli agát és Azap agát, több főurakkal együtt ideküldte *Esztergomba*, hogy a zálogoktul mindenképen végire menjenek a dolognak. Azok is az urak a zálogokat eleikben hivaták, mindenképen megkérdezték; de azok azt felelték, hogy ők minden idén hatalmas császárnak adóját és a dézmát a kapitány keziben adták és ez idén is megadták, de a kapitány nem adta ide be sem az adót, sem a dézmát. És ugyan a városbeli jobbágyság az urak előtt megmondták, hogy öt embernél több le nem vágatott. Így az urak, mindeneknek jó módjával végire menvén, visszatértenek a vezérhez ő nagyságához. A vezér is ő nagysága azontul Nagyságodhoz levelekkel elküldötte és választotta a budai teffter tilháját *Mustaha béket* ő nagyságát, a főkapucsi bassát, *Betir agát* ő nagyságát, és *Ismael csauszt* ő kegyelmét. És ide *Esztergomba*, hogy jutottanak, azontul ilyen dolgok történtenek, és

még eljövételöknek előtte is penig, hogy a Nagyságtok pártjárul kétezer emberrel hatalmas császárunk vára alá *Párkány alá* ütötenek, az estrázsát levágták, a kit kaphattak fejét elvitték, és némelyek fejek mentségében a lovokrul leugrándoztak, a vízben futottak egynehány lovaikat elvitték. Azzal nem elégedtek. Éjjel *Párkány alá* jötenek, juhokat elhajtottak. — A kaput megnyittattuk, a vitézek utánok mentek. Kit visszahoztak, kik most is oda vannak.

Azzal sem elégedtek, hanem Damasdrul a Dunán hajóval általjöttek, a szolgálégényekben itt a várunk töviben elevenen elvittek, kiket megsebesítettek. És mindazzal sem elégedtek, hanem ugyan a felvül megnevezett urak ittlétiben, — a kiket a vezér ő nagysága ti Nagyságtokhoz bocsátott volt levelekkel, — az ország kapitánya ő nagysága személye szerint roppant seregekkel haddal ötezer lovassal és gyaloggal *Párkány alá* jött, a *kőhid-gyarmati* birákat hozzánk nagy sietséggel beküldte és azt izente, hogy hamarsággal a zálogokat kezihez küldjük ugyanazon biráktul, mivel hogyha kezihez nem küldjük, addig csak egy nyoma is vissza nem indul, hanem *Párkányt* túből kiegészi, marháját elhajtja, a benne való népet, a mit kaphat, mind rabbá teszi. Ezen izenetét azontul a kadiával ő nagyságának felirattuk és ujonan mind a teffter tihaja ő nagysága *Mustaha bék* s mind penig a főkapucsi bassa *Betir aga* és *Ismael csausz* ő kegyelme, *magyarul* mindenik a birákat reákérdezik, hogyha ugyan úgy vagyon-e? De azok ugyanazont mondták, hogy *Pálffi* ő nagysága azt izente ő tőlök. A mi vitézink is ezt hallván *Párkány* mellé kimentenek, de az ő nagysága hadára csak egy embert is nem bocsátottunk, hanem a vezérnek ő nagyságának megírtuk *Budára*, hogy ő nagysága is megértette *Pálffi* ő nagysága ígveketit és szándékját, azontul *Ibraim bassát* ő nagyságát tizenötezer lovassal és gyaloggal ide bocsátotta, azon éjjel ideérkezének Esztergomba, és *Pálffinak* ő nagyságának a vezér ő nagysága levelet is küldött hogy mi okaért jött volna ő nagysága annyi haddal hatalmas császárunk vára alá. De *Ibraim passa* ő nagysága *Pálffi* ő nagyságát itt nem érte, hanem immár hadaival visszatért volt. Hanem a vezér ő nagysága levelet ő nagyságának *Ibraim passa* azontul elküldte, de még mindez óráig válasza is nem jött.

Annak okaért jóakaró igazságszerető urbarátunk, nem tudjuk mi azt, hogy ha Nagyságod akaratjából cselekedte-e ezt az ország kapitánya ő nagysága, avagy a maga fejtül. Mert akár megmondja, akár megcselekedje, miközöttünk mindegy; hogyha azért a Nagyságod akaratjából cselekedte ő nagysága bizonyára azt a dolgot is, a Nagyságtok cselekedetit senki nem javalja, és Isten előtt is nagy bűn, hogy hatal-

mas császárunk végvára alá ilyen hadat küld Nagyságod a szent békesség ellen és ilyen sok munkával és sok költséggel végbenvitt szent békességet felbontott. Ha pedig *Pálfi* önagsága a maga fejétül cselekedte, kívántatik, hogy Nagyságtok semmi uttal el ne szenvedje, mivel kétség nélkül szintén hatalmas római császárnak is hirül kell lenni ennek a dolognak. Mivel mi vár alá nem mentünk, hanem hogyha hatalmas császárunk adó- és dézsma-adó városából, — a ki száz esztendőitől fogván adót és dézmát ad, — zálogot hozattunk és nem rabot: nem kellett volna ő nagyságoknak azért ilyen dolgot cselekedni. Más móddal igen szépen eligazíthattuk volna; mert a zálogok mind jelen vannak, és csak egy is el nem veszett. Mihelyen hatalmas császár adóját megadják és a mi dézmánkat, azontul elbocsátjuk, és ha csak egy pénz kára következne is valamelyiknek, tizet adunk helyette. Ezelőtt is azzal ajánlottuk magunkat a jóakaró ur vitéz szomszéd barátinknak, és most is ugyanazont valljuk.

Lám ti Nagyságtok mind a pécsi sancsákságbul s mind a több tartományokbul, a hol hatalmas császárunk birodalmában jobbágyjok vagyon, mind zálogot vitetnek adójokért, s mind pedig egyébképen büntetik őket. Mi ellent semmiben nem tartunk. Budában lakozó magyarok Nagyságtoknak adót adnak. Hogy lehetne azért, hogy Szögyény város hatalmas császárnak adót, dézmát nem adna, a mely száz esztendőitől fogván dézmát adót, adtanak.

Hogy a békesség ellen a palánkot a minap a város földin csinálák, azzal ne adózzon: az lehetetlen, a mely 80 avagy több házú város is. Jól tudja Nagyságod, hogy a végezésben az is el vagyon végezve, hogy a mely palánkot a végezés ellen a békesség alatt csináltak, elbontásék. — De mi sem elbontását annak nem kívántuk, noha Szögyény palánkjá egyik, a kit a jobbágyföldin a békesség ellen csináltak; és sem katonájátul, sem hajdujátul adót, dézmát nem kívánunk, noha méltán kívánhatnánk, mivel a mi földünkön laknak, szántnak, vetnek; hanem egyedül csak a várostul kívánjuk, és a zálogokat is azoktul hozattak; és mely órában az adót és dézmát behozzák, azontul elbocsátjuk, a mint felyül is megirtuk Nagyságodnak és a több uraknak is.

Azért Nagyságodtul, mint jóakaró igazságszerető ur régi barátunktul, bizonyos választ várunk, minthogy a vezér ő nagysága is mi tőlünk választ kíván.

Ezeknek utána Istennek ajánljuk Nagyságodat.

Datum Esztergom 1630 Die 28. Augusti.

Nagyságod, régi jóakaró ur szomszéd, régi barátja

Idem qui supra.

Külczim : Az tekintetes és Nagyságos urnak Groff Galanthai *Eszterházy Miklósnak*, szentelt vitéz, a felséges és hatalmas római császárnak titkos tanácsa, Zólyom és Bereg vármegyének főispánja, Magyarországnak Palatinusa és a kunoknak birája, Franko várának szabados és örökös ura etc. Minekünk régi jó akaró vitéz ur szomszéd barátunknak adassék.

Kismarton.

Czimzetén a nádor kezétől e jegyzés : *Békesség ellen van építve.* (Eredeti, Repos : 71. *A kismartoni főlevéltárban.*)

Dr. Merényi Lajos.

Bars, Hont és Nógrád 1630-iki sérelmei a török régbeliektől. Ez mostani új Hasszán Passa vezér 1630. esztendőben tött török violentiái ím az alól megírt rend szerint következnek :

Elsőben Anni 1630. die 29. Julii, a *knezicsi* mezőben, nem messze Kis Tapolesántól, párkányi *Kara Memhet* és *Horrát Huszain* egynehány lóval lopván magokat, két főembert vágtak le, *Szervdahelyi* nevű *Istvánt* sebesen hagyták, három inasgyermeket elvittének, kik most is Budán a wezér thihajánál vannak. Sem azokat ki nem adták, sem penig a levágott emberinkről satisfactiót nem tettek, holott azokat a latrokat a *Szödéni* vitézek szintén Párkányra hajtották be, nem tagadhatják.

Másodszor ugyan a fellyül megírt hóban a falukra kapitány levelével ment ki két *nógrádi* német vitézünk ; a *váci* törökök igaz utjokban az egyiket levágták, a másikat — látván nem tarthatják az igazság ellen — visszabocsátották. De a levágott emberünkről semmi satisfactiót nem tettek. És ugyan a tájban két *nógrádi* katona jött volna ide Ujvárba a prófuntmesterhez, azokat is igaz utjokban levágták az *esztergomi* és *párkányi* törökök ; kiről mind ez ideig semmi satisfactiónk nincsen, sem a budai vezértől, sem az *esztergomi* béktől.

Harmadszor Szent-Jakab hónap első napján két német ment volt *Bersenybe* Nógrádból ; igaz útjokban a bersenyi erdőn megfogták a törökök, rabul elvitték Budára, a Kaimakámnak adták ; a kik most is ott vannak Budán. Eleget írt érette a *nógrádi* kapitány, de semmi haszna lett, mind e mai napig a szent békeség és az igazság ellen kezeknél tartják.

Ugyanaz időtájban két *nógrádi* német *Kemenczére* ment ki ; az egyiket elfogták utjokban, most is Budán a csonka toronyban van ; a másik haza szaladt volt. Errül sem tettek eleget.

Negyedszer in mense Augusto, *nógrádi* kapitány uramnak egy inasát, Sütőynek egy inasát, ismét a német sereg borbélyát és egy szegény rablegényt, kit azelőtt *Egerszög* alól ellopván erővel törökké tettek

volt és csak egy hete volt, hogy kiszabadult szegény, nem messze Nógrádtól kimentenek az erdőre mogyorózni, a *váci* törökök mind négyet elvitték; kiket a nógrádi vitézek szintén Wáczig üldöztek be. A mely emberink és az inasok a pesti *Musztafa* béknél vannak, kikét eleget írt *Eszterházi Pál* uram, de semmi satisfactiót nem adtak, hanem a szent békesség ellen mind e mai napig is Pesten tartják.

Ötödször in mense Septembris öt *nógrádi* katona mentenek Bél nevű falura nyomtatni; a *párkányi* törökök reá ütöttek, mind az ötnök lovakat elvitték. Ki felől a nógrádi vicekapitány egynehányszor írt a mostani *esztergomi Mehemet* passának, de csak választ sem tett levelére, nem hogy visszaadatta volna lovaikat; maig is oda vannak azért, semmi úton nem restituáltatta.

Ugyanazon héten a *nógrádi* vitézeknek a kertjeből a fűről két lovakat vitték el a *váciak*, a kit most is nálok tartanak Vácson.

És ugyanakkor a nógrádiak pásztorukat is a marha mellől elvitték, az is oda vagyon. Ezen kívül éjjel-nappal csak Nógrád körül a hegyeken-völgyekben leleselkednek a *váci* törökök, lopnak, fosztanak, marhájakat a majorokban miattok nem tarthatják, mind ellopják unos untalan; ki felől sokszor panaszt tesznek a *váci* béknek, de semmit nem teszen róla.

Hatodszor 2. die Augusti az esztergomi és párkányi törökök egynehány száz lóval, kiknek előttök járó az esztergomi bék parancsolatjából Musztha bék volt, a szent békeség ellen az ő fölsége véghelyére úgymint *Szódényre* tolvajmódon nyilván reáütöttek, a gyalogokban három levágtanak, egy-két lovú katonát vitéz embert levágták, egynehányat megsebesítettek, huszonnyolcz embert cseléddel együtt rabul elvittek volt, a kiket mégis vissza adának, de a megölt vitézinkért semmi satisfactiót nem tevének, sem a vitéz katonánk lovát meg nem adák, az is oda vagyon.

Hetedszer Szent Jakab napja előtt egy héttel *Szécsényen* lakozó *Budai Pálnak* egy lovas szolgáját *Zab* nevű pusztá faluhelyről a *hatvani* törökök (elvitték) most is oda vagyon, nem tudhatják hova kótyavetyélték őtet.

Ugyanez időtájban Szt.-Jakab napkor *Szécséni* igazjártbeli 6 katonánkatvágtak le a *szolnoki* törökök, kiről semmi satisfactiót nem tettek.

Nyolczadikszor die 8. Octobris a *váci* törökök *Buják* alá vecsernyei időtájban beütöttek. Egy vitéz tizedes emberünket, más vitéz közlegényével együtt levágták, és ugyanazon vár alól egy asszonyt is ugyanakkor elvittének, a ki maig is oda vagyon Vácson, és a levágot vitéz emberünkért is a *váci* bék semmi satisfactiót nem tett.

Kilenczedikszet in mense Augusto *palánki* ő Fölsége szolgálának két lovát vitték el Palánk alól a *wáczi* törökök. Kiket most is ott benn tartanak ugyanazon *wácziak*.

*Russóru*l egy holdult asszonyt ragadtanak s vittének el; most is oda vagyon.

A *csábrági* pásztor, holdult lévén, im mindenestől is két hete van, hogy azon *wáczi* törökök vágták le.

Tizedszer 2. die Octobris egy *palajtai* embernek *pesti wáczi* törökök fejét vették a szántóban és a gyermekét elevenen vitték el az eke mellől, a ki most is oda vagyon, senki semmit nem teszen róla.

Tizenegyedszer három *palánki* vitéz katonánkat a kapitány levelel igaz járatban járván *Sápról* tavaly elvittének; kinek az egyikét Budán levágták, ketteit ott góva tartják.

Noha nem ez mostani wezér idétt történt e dolog, mindazonáltal a szent békeség ellen cselekedtek és az ellen tartják most is ott a ketteit.

Tizenkettedszer in mense Septembris a *párkányi esztergomi* törökök valami csavargók után, ki lázadván egy igaz járatbeli *damasdi* vitéz emberünket vágtek le *Bersenynél*, a kiről semmi satisfactiót nem tett az esztergomi bék, sem lovait még nem adatta vissza.

Tizenharmadikszet im csak ez napokban 14. Octobris a *wáczi* törökök egy *szécsényi* katonánk valami levelet hozván *Gyarmatba*, igaz utjában ötöt levágták; eleget nem tettek arról is.

Tizennegyedszer im csak szintén most 21. die Octobris a *párkányi esztergomi* törökök a *Csiffári* kövön alól a *barsi* szőlőhegy alatt vágtek le egy *lévai Szabó Máté* nevű vitéz főhadnagyunkat harmadmagával, szolgáját sebben elvitték a lovaikkal együtt. A mely hadnagyunk lovát nyilván Esztergomban kótyavetyéltek föl is, kit a kapitány bék fia vett is meg.

Illyen nyilvánvaló gonosz cselekedetért is a szent békeség ellen sem a latrokat meg nem büntették, sem ez ideig a sebben elvitt szolgáját sem a lovaikat nem restituálták.

Tizenötödször in mense Novembris egymásután három hét alatt consequenter egymásután egy *hollókői* hajdút vágtanak le a *pesti wáczi* törökök *Zun* nevű pusztán. És csak azon nap előtt *Csittár* nevű falunál azon törökök egy *szécsényi* katonát vágtanak le.

Ismét innen *Szécsény* alól in mense Novembris egy éjjel a keretből tizenegy lovat loptak el a *wáczi pesti* törökök; azok is oda vannak.

Tizenhatodszet 1630. Anni, die 9. Novembris éjjel az *esztergomi* törökök nyolcz lóval becsaptanak a faluvégen *Cristoph Gergely* nevű

nemes ember házát fölverték, három esztendő-s-férfigyermeket, ismét azon embernek egy attyafiát, Czekes László nevőt, ugyanakkor elvittek, a ki most is oda vagyon Esztergomban. Kiről satisfactio kellenék. Ezekkel penig volt esztergomi deli *Kurt*, a kinél a gyermekek voltak.

Lapás Gyarmatról Ipot Gergely fiát vitték el a lopó törökök, a kiknek egyike az Ipot Gergely fiával Iski Kazinál van. Vala Iski Kazinak a társa deli *Velí*.

16. die Decembris a lovas katonákra, a kik Liptai Imrét kísérték Ujvárbá, hogy Budára menjen követtségbe, *Endréden* találtak a *párkányiak* és *esztergomiak*. Négy lovokot elvitték, a kik maig is oda vannak.

(Anno 1630. Ez mostani budai vezér Haszán Passa ideiben történt török violentiái rendszertől belől ebben megiratnak.)

(Eredeti fogalmazat *Rep: 71. A kismartoni főlevéltárban.*)

Dr. Merényi Lajos.

Mehemmet budai pasa négy levele gr. Eszterházy Miklóshoz. 1625.26. I. Mi vezér Mehemmet passa, Istennek engedelmeiből hatalmas és győzhetetlen császárunknak a tengeren innen levő várai s hadainak főigazgató *szerdárja*, gondviselője, és fő helytartója mostan Budán.

Tekintetes Nagyságos Ur, minékünk vitézlő kedves szomszéd barátunk! Minden hozzánk illendő dologban igaz barátságunkat ajánlván, Istentől minden jókat kívánunk megadatni te Nagyságodnak.

A *marosi* jobbágnak kezéből elvöttük a Nagyságod levelét, és abban minekünk mit irt legyen, megértettük.

Irtá azt Nagyságod, hogy a faluk felől ennekelőtte a két császárnak képebeliek úgy szállottak volna és végeztek volna egymással, hogy mind a két részről Szt.-Márton napjára commissió legyen. De addig a napig, a mely faluk hódoltanak addig, azok ugyan most is hódoljanak, s a mellyek nem holdoltak, azoknak is dolgok akkor osztán eligazítassanak.

De jó urbáratom, e faluk behódoltatása felől, hogy kitül hódoltatott mostan, kitül lött: azt meg nem írta Nagyságod panasztételi között. És így lévén, nem tudhatjuk, hogy kitül lött bántások a szegénységnek, a végezés és szent békesség ellen? hogy azokat megbüntethetnénk; hanem minden voltaképpen búségessen megírja Nagyságod. A mi a két hatalmas császár között lett, végeztetett és véghez ment, szükség, hogy az a szent békesség felől becsületben megtartassék köztünk. Fő és kiváltképpen, holott lám mostan a békességben a szegénység mind

aratásban, kaszálásban, kereskedésében szabadon és bizvást jár kel közöttünk; mert senkitől semmi bántások háborgatások tőlünk nincsen. Hanem az kívántatik vitéz szomszéd urbarátunk, hogy azok a faluk, a mellyek ez ideig bejártak és holdoltak, azok ez után is bejárjanak és holdoljanak, meghagyja parancsolja Nagyságod vastagon mindeniknek. És így lévén s ez okkal, ők is nagy szép békével maradhatnak. És mégis mondom, hogy ilyen módon lévén, senminemű akadályok nem maradhatnak.

Hanem valamint megbecsüli onnan a részről ezt a szent békességet ti kegyelmetek, mi is semmiképpen semmi gonoszra sem okot, sem szabadságot senkinek nem adunk; hanem szép módjával becsületben megtartjuk igen is. Édes barátom, mi magunkat, mint hogy ez ideig mindenképpen a szent békesség megbecsülőjének s megtartójának tudtuk s tartottuk lenni. úgy ennek utána is megbecsüljük és megtartjuk, úgy tudja Nagyságod.

Isten éltesse jó egészségben Nagyságodat.

Datae sunt Budæ, 3. die Julii secundum vetus calendarium
Anno 1625.

Nagyságodnak jóakaró szomszéd urbarátja.

Idem, qui supra.

Kívül: Tek. és Ngos vitéz urnak, Galantai gróff Eszterházy Miklósnak, római császár tanácsának, Magyarországon Birájának, komornikjának és érsekújvári főkapitányának és generalissának stb. Minekünk vitézlő kedves szomszéd ur barátunknak adassék.

II. Mi vezér Mehemmet passa, Istennek engedelméből hatalmas és győzhetetlen császárunknak a tengeren innen levő várainak s hadainak főigazgató *szerdárja*, gondviselője és főhelytartója mostan Budán.

Vitézlő Nagyságos Urbarátom! Isten áldása legyen Nagyságodon.

Ez úttal Nagyságodnak becsületes barátunknak levele, jobbagy által jövéen, meg lett adva. És becsülettel vevén, megfordítatván, minden abban való írástok szerint való dolgokat megértettük. A mindenható Isten Nagyságodnak becsületes barátunknak sok jókat adjon.

Ez uttal, írástok szerint, mind a négy felé ismét fenyítő leveleinket küldöttük, és minden ember magát a szent békességhez tartsa, úgy mond, vastagon meghagytuk, parancsoltuk.

Sőt az *egri* passának is levelet irván igen meghagytuk, hogy magát igen szépen a békességhez tartsa.

Minapiban a *fileki* kapitány *Bosnyák Tamás* írta panaszokat az *egri* passának tudtára adván választ kívántunk volt tőle. Ez uttal az *egri*

passátul és az ott való agáktul a minemű levelek jöttek és a mit írtak, Bosnyák Tamásnak megírván tudtára adtuk. És e megnevezett Bosnyák Tamásnak a minemű levelet irtunk, annak egyik páriáját Nagyságodnak barátunknak im írva oda küldöttük. Azt olvasván azokban minden dolog értéstekre léssen. És az egri passátul ennek utánna valaminemű hír jövend, te Nagyságodnak barátunknak tudtára léssen.

Isten tudja, hogy mi mindenkor az áldott és szent békességnek megbecsülői vagyunk s ennek utánna is pedig ez barátodat a szent békesség szeretőjének tudjad lenni.

Bosnyák Tamáshoz is az illik penig, hogy ez illetén kötődéseket hátratévén, az eleitül fogván szokott dolgokban ellent ne tartson.

És mi is az egri passának erőssen megparancsoltuk, hogy igen szép barátságossan és szeretettel legyen, és hogy magát a szent békeséghez tartsa.

S ezeknek utánna a mindenható Isten Nagyságodat jó Ur barátom sokáig éltesse.

Budán Szent Mihálynap tájban iratott 1625. esztendőben.

Nagyságodnak jóakaró ur barátja

Idem qui supra.

Kérül: Tekintetes és Nagyságos vitéz urnak, Groff Eszterházy Miklósnak, római császár tanácsának, Magyarorszáiban Birájának és komornikjának, Dunántul való végházai generálissának és érsekujvári főkapitányának stb. nekünk kedves vitézlő ur barátunknak adassék.

III. Mi vezér Mehemmet passa, stb. (mint az előbbieken).

Tekintetes és Nagyságos minékünk kedves vitézlő ur barátunk! Minden hozzánk illendő dologban uri barátságunkat és jó szomszédságunkat ajánljuk Nagyságodnak.

És ezért kelle vitéz szomszéd ur barátunk e levelünkkel Nagyságodat megtalálnunk, ez levelünk megadó bosznaszaraÿli *olasz Szótt*s Péter, Mathiasnak fia, supplicatiójában adá értésünkre, hogy vagy on Nagyságod mellett egy olasz Szúts, az is bosznaszaraÿli, melynek az atyjáról *Páll Nicolittj* neve, Nicolának fia, ki ő néki bizonyos adossággal tartoznék; és kére azon minket, hogy szabadságot adnánk néki oda felmenésére; és hogy Nagyságodnak is barátságossan irnánk mellette, hogy ne lenne ellentartó annak megadatásában véle.

Im fölment azért e levelünk mellett ez Péter. És kívántatik, hogy Nagyságod — igazságszerető ur lévén — semmi ellent benne nem tartván, igen szépen megelégtesse Pál Nicolittal pénzről pénzig, hogy mi is hasonlóképpen cselekedtessünk az övéjöknek, ha valamiben kívántandik. Mellyet most is mind szüntelen megeselekedünk, mert tarto-

zunk tudjuk mindennel igazat tétetni és szolgáltatni, a mikor a szükség kívánja.

Az okáért mi is kérjük Nagyságodat barátságossan, hogy ezúttal Pállal megelégttesse a fölment olasz Pétert, és megörvendeztesse, mert ez is adós másnak tudja Nagyságod.

Isten éltesse egészségben Nagyságodat.

Data sunt Budæ 20 die Novembris secundum vetus calendarium.

Anno 1625.

Nagyságodnak jóakaró ur barátja

Idem qui supra.

Kívül: Tekintetes és Nagyságos vitéz urnak groff Galanthai Eszterházy Miklósnak, Magyar Ország Palatinussának, a kunok örökös Birájának, római császár belső tanácsának, komornikjának és helytartójának Magyarországon, nekünk vitézlő kedves ur barátunknak adassék.

IV. Mi vezér Mehemmet passa, stb. (mint fennebb).

Tekintetes és Nagyságos vitéz szomszéd ur barátunk, jó szomszédságos barátságunkat ajánljuk Nagyságodnak.

Ez barátotoknak két izben küldött levelei, jöven, megadtak. Es mind a kettőt megfordítatván, azokban mind mi volt írva mindazokat megértettük. A többi között azt írta Nagyságod, hogy a *bujáki* kapitány panaszképpen azt írta Nagyságodnak, hogy a *hatvani* vitézek másokkal együtt együvé ütven magokat csataképpen Buják vára alá száguldanak és ellenségösképpen tartják magokat; a mely dolog a két császár között való szent békességnek ellene vagyon. És hogy mihozzánk az illenék, hogy a mi botunk alatt állókat fenytékben tartanók; és hogy a gonoszul tevőket érdemök szerint megbüntetnénk, mert afféle gonosz embörök okot adnának a két hatalmas császárok között végeztetett és nagy munkával, fáradsággal és sok költséggel lött szent békességnek megsértésére, a ki miatt osztán a nagy emböröknek viszontag nagy gondok és busulások fogna lenni.

Jó és becsületes Nagyságos ur barátom, mi még ennekelötte is, minekelötte a Nagyságod levelei nem jöttek volt is, mindnégyfelé írtam volt a felől, és im mostan ismét még különben írtam.

De jó ur barátom akar az *egri* passátul s akar az agáktul, s akar a *hatvani* bégtül és a végbeli vitézektül panaszlevelek jöttek az alattattok valókra, hogy csatára mennek, utakat állanak és embereinket ölik, vágják; és hogy éjjel-nappal nyughatatlanok volnának: utánnok üzöben mentön ki menvén, a mieink azt mondák.

Jó ur barátom, a gyarmati mezöben lött végezésnek utánna immár

minékünk fölötté igen sok kárvallásink löttek. Ha mindazokat előnevezénk, fejét is fájlalnánk vele Nagyságodnak csak. De egynehányat említök csak elő azokban :

Ez napokban, nem régön, három *pesti* martalócz ráczok, melyek egyik az negyedik jűzbasi volt, mentek volt *Kerepesre* magok dolgában. És 12 lovú katona reájok ütven, a jűzbasit két martalócczezal együtt levágták, és az egyik martalócz elszaladott.

És ismét a vácziai közzöl is három *váci* török és egy budai jancsár, dolgokban mentenek volt Vác mellett *Szilágy* nevű faluban, s azon éjjel a *szétsényi* Kozma Mihály nevű kalavuz, 20 vagy 30 lóval lévén, a faluban megnyomták őket, a jancsárt is levágták, és a három *váci* töröknek is ketteit levágták, s az egyik elszaladott.

És mostan a *hatvani* bégtül levél jöven, a hatvaniak közzül *Merdán fia Hüszein iszpa*ja és *besli Durák*, e kettő, magok dolgában *Turára* menvén, mely csak közel vagon Hatvanhoz, nyolcz lovú *szétsényi* katonák megütvén a falut éjjel, mind a kettőt levágták. S a hatvaniaknak hír menvén és üzöben utánnok menvén, *Prin* nevű falun őket elérvén, ketteit elfogták, s a többi elszaladott.

És ismét az *egri* gyomliák közzül egy gyomlia *Szalóka* nevű egy falura dolgában menvén, ugyanott a faluban a *filekiek* levágták. Mellyet az *egri* passa panaszképpen megírt ide. — És másik gyomlia is ugyanonnan Egerből Hatvanba jövet, azt is a filekiek levágták, s ezt is az *egri* passa adta értésünkre levelében.

És ismét e levélírásunknak előtte úgy mint tiz nappal ez *budai* azapok közzül *Hüszein* és *Rézván* csak ide *Budakeszire* mentek volt, mely csak egy jó mélyföldnyire is nincsen ide Budához oly közel vagon, és Hüszaint levágták, s a Rézván elszaladott.

Ihon azért, vitéz ur barátom, csak e közel való napokban is mennyi sok káraink löttek minékünk, hogy a többit bár elhagyjam is, im érti Nagyságod.

Kiváltképpen a *Beszperimi* kapitánnak a mennyi sok gonosz cselekedeti vannak a két császár között való békességnek ellene, a mellyek immár semmiképen el nem szenvedhetők. A békességnek ellene két avagy három szandságságon belől *Tholna* tartományában és *Koppán* tartományában, *Moháts* tartományában lakó szegénységre a minémű nagy fenyték alatt való parancsolatleveleket küldözött, azoknak páriáit *Bécsbe* a fővezérnek és *Althán* ő nagyságának is fölküldözöttük egy vagy két izben is. És a választát a mai nap is várjuk aláküldetni.

És ezt is írta Nagyságod, hogy noha eddig kellett volna e szent békességnek confirmációját és megerősítését a fényes portáról megho-

zatnunk. — Jó ur barátom, e dologban mind a két félnek képekbéliek a *gyarmati* mezőben egymással szólván beszélvén, az *kötés* szerént adott menedéknek kivüle való más menedéknek adására semmi szükség immár nem maradott.

És ezt is írta Nagyságod, hogy római császár ő fölsége immár *Althánt* a véghelyekbe alá fogja küldeni, hogy akár a megerősítésnek menedékjére szorgalmatos gondviselő legyen s akar a békesség ellen, ha valami oly esnék, azokra vigyázó legyen. És a mellyek a végezés szerént beholdtatandók lesznek, mondom, hogy mindezeket meglássa, azért bocsátja ő Felsőge. «Kérem azért — úgymond — Nagyságodat, mint a ki a hatalmas császártul e dologban onnan a részről főül rendeltetett, hogy legyen szorgalmatos». Ezt írta Nagyságod.

Jó Nagyságos ur barátom, nekünk köllének ezeket inkább irnunk, a kiket Nagyságod irt minékünk. Mert ti Nagyságotok barátjuk ez ilyen jó és hasznos dolgot elhallasztván, ez ideig a hátramaradott dolgok meg nem látódtanak. Imé azért immár *Althán* ur barátunk ő nagysága is *Győrben* elérkezött és hinnivaló, hogy onnan *Komáromban* jő. Mi eddig a mire mönedéköt adtunk, ismét ugyanazon vagyunk most is, és hiszem Istent, hogy meg is bizonyíttjuk szónkat.

De jó ur barátom az onnan lévő károk fölötté igen sokak, mellyekkel nem is akaránk ugyannyira busítani te Nagyságodat előszámlálásival mindenestül. Hanem ha akartok dolgot látni, tehát egy nappal legyön előbb, s ha nem akartok jó ur barátom, tehát azt is adjátok valóban értésünkre.

És a Tatár *Ibrahim agátul*¹⁾ való igasságodnak követése felől is a

¹⁾ A tatár Ibrahim nem tagadhatta meg magától az elégtételt, hogy egy fenhéjázó levéllel maga is felkeresse ez ügyben a nádort:

«Hozzám illendő tisztességbeli barátságos szolgálatomnak ajánlásának utána Istentül jó egészséget kívánok Nagyságodnak.

Tekintetes Ngos vitéz ur barátom, Ngtul felette igen jó néven vöttem, hogy Ngod Budára hivatattott; mert az nélkül is vagyon két eszendeje, hogy Budát nem látám és az vezérrel ő Ngval szemben nem voltam. Hogy pedig Ngod reám panaszolt, azt Ngodnak megszolgálom s Illeinek is köszönöm, hogy a mely levelet Ngod én felőlem nekie írt, házamhoz küldte a nagyságos bék, házannal nem levén azontul utánam küldte és törökre fordítván az divánban a hatalmas vezér előtt elolvastatott és noha Ngod gyalázatot írt, én azon igen örvendek, mert a mi hatalmas vezérünk olyan okos eszes hatalmas ur, hogy mindeneknek igazat teszen, sőt a Ngod leveleit elolvastván a diványban, valaki hallotta minden csudálkozott rajta, hogy Ngod, Magyarország Palatinussa lévén, egy olyan kicsin egy-

mit irtál, azt is megértöttem. — Azonnal hivattam azért ide és a levélben írott panaszodat eleiben adtam. És azt felelé arra, hogy ő nem adós többel, hanem csak egy *japuggal* és száz levél *szermával*; és hogy Nagyságodnak is arra pöcsétes mönedékje vagyon az ő kezéhez adva, azt mondá. És hogy eddig is abban múlt, hogy nem tehetette volt szeret ezeknek; de immár mind a japugnak s mind a szermának szórét tötte, készen vannak. Hanem, hogy egy maga emberétől küldje úgymond kezemhöz ő nagysága az én hitlevelemet és kezemhöz adván, én is másik kezemmel mindjárt annak kezéhez adom mind a japugot s mind a szermát. Isten ótalmazzon, úgymond, én az én adósságomat el nem

nehány forint érő marháért ilyen hatalmas vezérnek fejét fájlalja; holott ennek a mi hatalmas vezér urunknak mostan is vagyon kétszáz keresztyén rabja, a melyeket mind tolvajságon fogtanak, de soha ő Nga csak egy rabot is pénzen avagy sarczon ki nem bocsátott; mert hála Istennek ő Ngának annyi nagy urasága vagyon s olyan fő vezér, hogy győzhetetlen császár urunknak huszonöt esztendőül fogván ennél föbb vezére nem volt. Csak Miszirben is nyolcz esztendeig császáruul uralkodott. Mostan is egész a tengerig és sok országokig minden passák, békek, függnek (tőle). Csak azon csudálkozunk, hogy Ngod ilyen kicsiny dologért ő Ngát búsította, holott ennekem is mind a *japukot*, mind peng a *szermát* megkellett mutatnom, hogy látta ő Nga mennyi kicsin dologért a panasz. Mert olyan igaz törvénytevő. Isten-féllő ur ez a hatalmas vezér, hogy senki panaszáért senkit nem büntet mód nélkül, hanem mindeneket eleiben hivat és jól meghallgatván és megértvén miért legyen a panasz, mindent érdeme szerint büntet. Ngod is én reám méltatlan panaszolt, mert ennekem ebben semmi vétkem nincsen, hogy ennyi ideig haladott e dolog, hanem *Cziténié*, a melyet mind Bassák urak is jól tudnak és kitanultak; mikor a Békesség-szerzésnek idein *Szógyénben* volt Ngtok, akkor is megmondtam, hogy valaméddig ennekem Czéténiül az enyim meg nem leszen, mindaddig én a Ngdét kezembül ki nem ereszttem. De az enyimet csak az elmúlt héten küldte. Ngod is mostan valakit ide bocsát az én hitlevelemmel, én akár parasztember legyen, akárki más, azon órában, a mivel tartozom, kezihez küldöm Ngodnak így, hogy egyik kezembül a marhát adom, másikkal a hitlevelet veszem. De valaméddig az én hitlevelemet ide nem hozzák, mindaddig én a marhát kezembül nem bocsátom; mivel a többiért is ideküldött Ngod, ezt is innét vigyék el. Ezzel Istennek ajánlom Ngodat.

Datum *Esztergom*, 1626. Die 18. februarii

Ngod régi vitéz barátja

Tattár Ibraim Agha.

P. S. Ha peng Ngod csak Szógyénbe küldi is bizonyos levéllel emberit, en Oszman agátul oda küldöm.

tagadom, hanem a mint hogy a több adósságimat megadtam, úgy ezt is azonnal a maradékot megadom úgymond.

Isten éltesse sokáig Nagyságodat.

Datae sunt Budæ, 7. die Februarii secundum vetus calendarium Anno 1626.

Nagyságodnak jóakaró ur barátja

Idem qui supra.

Czímzet: Tekintetes és Nagyságos vitezlő urnak, Groff Eszterházy Miklósnak, Magyarország palatinussának, a kunok örökös Birájának, Zólyom és Beregh vármegyéknek főispánjának, szentelt vitéznek, római császár belső tanácsának, komornikjának és helytartójának Magyarorszában. Nékünk vitez szomszéd barátunknak adassék.

(Mindannyi eredeti. Repos: 71. A kismartoni fölevéltárban.)

Dr. Merényi Lajos.

Török-magyar jegyzékváltás 1571-ből. Esztergom 1543-ik évi eleste s a nógrád-honti várak 1552 iki bukása után a török majdnem másfélszáz éven át kitaró s úgyszólván folytonos kísérleteket tett, hogy a magyar bányavárosokat hatalmába kerítse. Legközelebb esett hozzá s legkönnyebben elfoglalhatónak tetszett neki a különben is igen megközelíthető, nyilt *Bakabánya*, mely igen sokat szenvedett tőle. A szerencsétlen várost a törökök felirták a hódoltsági lajstromba s az óta a budai — 1663 óta az érsekújvári pasák s különösen a nógrádi bégek számtalan levélben szólították fel, hogy hódoljon be. Midőn pedig ez, a szövetségben álló többi hat bányavárosra támaszkodva, a felszólításokat visszautasította, rabló mozlím csapatok jelentek meg alatta, néhányszor elhajtották egész marhaállományát, lakosaiból többet rab-ságba hurczoltak, sőt a várost néhányszor fel is égették. Gyűjteményünkben levő s Bakabánya meghódolását követelő számos ilyen török levél közül, jelenleg bemutatunk kettőt s közöljük egyúttal a városi helyőrség derék kapitányának, *Horváth Györgynek* e levelekre adott önérzetes, igazán magyar tiszthez méltó válaszait.

1. «Az vitezlő férfiúnak, Horváth Györgynek, Bakabányaiak uroknak, nekünk vitezlő Barátunknak Bakabányán.

Mi Muztafa Pasa, az hatalmas Török Császárnak főhelytartója Budán és gondviselője Magyarországnak.

Vitezlő Barátunk! Köszönetünk és barátságunk ajánlásának utána ezőn kérünk k. mint jó barátunkat, hogy a bakabányaiaknak hagyja megkd, hogy az adójokat adják be az nógrádi Isza Béknek, ne történjék valami háborúság belőle és ő rajtak is ne essék valami nyomorúság.

Miért hogy Isza Béknek tisztihöz vagyon foglalva ugyan és kivánság hűek (*iggy*), hogy kd ebben ellentartó ne legyen. Isten tartsa meg kd. Datum Buda 27. die Aprilis, 1571. Jó választ várunk.»

(Másolata Körnöczbánya levélt. Tom. I. fons 26. fasc. 5. no 628. A levél Bakabányára május 1-én érkezett.)

2. «Ez levél adassék az vitézlő Horváth Györgynek bakabányai kapitánynak, nekem szomszéd Barátomnak.

Köszönetemet írom mint szomszéd Barátomnak. Csudálkozom én kden, hogy ennek előtte írtam vala és küldtem vala knek és mind az bakabányai bírának levelet, kiben megjelentettem vala, hogy az hatalmas császár író Békje és képe, az ő hatalmasságának akarattjából az én zsoldomban írták volna Bakabányát minden jövedelmével. De leveletem sem nézték, sem választot reája nem tevétek. Nem tudom, micsoda az oka, hogy az adót be nem adják onnaid az bírák és polgárok, noha az hatalmas császár és az király között frigy vagyon. Én az frigyem nem bántom, sem akarom megszegnem; csak én az enyimet kívánom, azaz, az bíraktúl s mind az egész várostúl az adót és az summát, a miben én velem megsummálnak. Mindazáltal nem értem, ha kd nem hagyja-e beadni, vagy ő magok akaradjok? Azért én nékem az én levelem látván k., aggya tuttomra, leszen-e, avagy nem? Lám mi innen mind az párkán körül való falukról, sőt még onnaid alább való városokról, falukról mind adójokat, szolgálatjokat oda fel megengedjük és elbocsátjuk. Te k. pediglen az ott valóknak nem hagyja beadni adójokat. Ha az frigy két fejedelem között meg vagyon, az városbelieket énnekem az hatalmas császár zsoldomba adta. Azért k. erőltesse az városiakat, bírákat, polgárokat, hogy hozzák meg adójokat; ne valljanak azok is kárt szegények, avagy írja meg énnekem k., hogy ha leszen-e, avagy nem, hogy én is ennek utána tudjam honnan várnom meg az enyimet. Erre énnekem választ tegyen k., leszen-e avagy nem, mihez tartsuk magunkat. Az Isten tartsa meg kd-et jó egészségben. Datum ex castello Nógrád. 28. die Aprilis, 1571.

Nógrádi, drégelyi Isza
Szanczjak Beek.

(Másolata u. o. 629. sz. alatt.)

1. «Ez levél adassék az nagyságos Muztafa Passának, az hatalmas török császárnak Budán helytartójának, énnékem tisztelendő uramnak keziben.

Nagyságos uram! Köszönetemnek és szolgálatom ajánlásának utána. Megértettem az Ngod levelet, mit ír Ngod, hogy én az bakabányaiakat reá erőltessem, hogy ők az nógrádi Iza bégnek adót adnának, miért hogy az Bakabánya az nógrádi bégséghez volna foglalva.

Bizony csudálkozom én Ngodon, hogy Ngod azt írja. Mert Bakabánya soha csak egy pénz érő adót sem fizetett az nógrádi bégnek, sem semmi-nemő töröknek soha. Hódolt sem volt, nem is vélem, hogy az én kegyel-mes uram, római császár ő felge ezekről is elfeledkezett volna, mikor az frigyet az ti hatalmas császártokkal megszerzették és elvégezték; mert ez bakabányaiak az én kegyelmes uramnak és fejedelmeknek minden-koron hívei voltak és az még mely bennek élni fog, örökké hívségesek akarnak országában lenni, mint szinték az ő felge több hívei, kik vagyunk. Mindazáltal ebből is értheti Ngod, hogy őket az én kegyelmes uram és fejedelmem nem akarja az több hívei közül kiszakasztani, hanem engem azért tart itt ő felge az sok jámbor vitéz emberekkel, hogy nem akarja őket soha meghódoltatni, hanem az mi tehetségünk szerint megótal-mazzuk és az mi hazánknak szolgálhassunk. Tudom, hogy Ngod az igazat szereti és megtudja gondolni, nem szerez Ngod gondot az két császár között és nem is kívánhatja Ngod, ki soha nem volt, sem is leszen. Kérem Ngodot, hogy Ngod parancsoljon az nógrádi bégnek, hogy ilyen formán ne csatáztasson ide mi felénk, kárt ne tegyen az én kegyes uram jobbágyiban, se ő magokban, se marhájakban, az mint minden nap míveli mind az lovas törökek és martalócok által, hogy Ngodnak ne érkezzék ennek utána is gondja ő miattok és Ngod az két császár között való fogadást és hiteket ne szegje meg, hanem Ngod az ő hitek és fogadások szerint szomszédságképen lakozzék. Hiszem azért, hogy az én kegyes uramnak, ő felgének gondja nagyon és leszen is megótal-mazni az ő híveit ellenségi ellen. Az Úr Isten tartsa meg Ngodot. Költ Bakabányán, 1. Máj. 1571.

Horváth György bakabányai
ő felge kapitánya, m. p.

(Másolata u. o. 575. sz. Ime úgy melegében milyen választ adott Horváth György bakai kapitány a hatalmas budai basának!)

2. «Ez levél adassék az Ngos Iza Bégnek, nógrádi és drégelyi Zanchyakyának, énnékem tisztelendő szomszéd uramnak és barátomnak.

Köszönetemet és tisztességes szolgálatomat írom Ngodnak, mint jó szomszéd uramnak. Megértettem az kegd levelét, mit ír kegd, hogy én az bakabányaiakat beküldjem kegdhez és hogy knek adót adjanak. Bizony csudálkozom én kegden, hogy affélit most csak meg is tud gondolni, ilyen erős hit és megszerzett frigy alatt, ez két hatalmas császár között. Mert jól tudja kegd, hogy Bakabánya soha hódolt nem volt, nem is leszen és nem is illenék most az frigy alatt ilyen fent, az én kegyes uram és császárom főházát hódoltatni. Hol azt írja kegd, hogy az frigy-nek békit kezdesz hagyni, és megveszed rajtok az adót, most is elég

kárt tétet kegd, kit meghigyj, hogy szinte az portárúl érkezik knek hamar való nap érte gondja, miért hogy ilyen módon az ti hatalmas császártok hitit és erős fogadását megszegetted és most sem tartjátok meg, hanem annál inkábbúól ötet az ő hitiben és fogadásában alázatod (*így*). Azért kérem kegdet, hogy kegd hagyja meg az vajdáknak és agáknak, hogy ilyen formán ki ne bocsássák az vitézeket, azaz lator martalóczokat, ki az hatalmas császártok hiti és fogadása ellen kárt tesznek az én kegmes fejedelem híveiben; mert bizony énnekem is gondom leszen reá és vagyon is, hogy ha valamelyet közölök kapathatok, soha oly jó vitéz ember nem lehet, kit mindjárast nyársba nem vonatok. Mert az ilyen erős frigy alatt ember lator ellen nem tud ereszkedni. Meg is kérem kegdet, hogy afféle írásnak, ki nem képes és nem is illik, békit hagyjon. Ezt akartam az kegd levelire választ tennem és tudodra adnom. Isten tartsa meg N. Költ Bakabányán 1. die Maj. 1571.

Horváth György bakabányai
ő felge kapitánya, m. p.»

(Másolata u. o. 578. sz. Mily szépen megtartja Horváth az illem két fokát a szultán helytartója — és az alacsonyabb rangú béggel szemben! Különben meglátszik, hogy a magyar kapitány nemesak a kardot, hanem a tollat is tudta forgatni.)

Matunák Mihály.

Balassagyarmat veszedelme 1639. szept. 28-án.

A hét magyar bányavárosnak: Körmöcz-, Selmech-, Besztercze-, Baka-, Új-, Béla- és Libethbányának, továbbá Zólyom és Hodrusbányának, Körmöczre.

«Nemzetes stb. Szolgálatunk stb. Magunk is jól tudhatjuk, hogy eddig minden voltaképen megérthette és meg is hallhatta ez mi mostani megromlott állapotunkot s veszedelmünköt, noha kegyelmetek eddig némely részről megtudhatta. De hogy jobbadon és világosabban megértse kegtek, akaránk magunk is veszedelmes állapotunkról informálnunk levelünk által kegteket. Mivel *ez elmúlt étszaka, mintegy éjfélt után egy óraker tájban, az természet szerint való pogány ellenség, pesti, budai, váci és esztergomi török nagy véletlenül egész városunkra az setétben reánk ütött és városunkra becsapott.* Az híret magokkal hozván, az mikor némely paraszt ember hírt hozott volna felölök, immár akkor az egész városunkot mindenestől ellepte és megkörnyékezte. Azon szempillantásban mindgyárost egynéhány álgvúval és taraczkkal elég-szer lövettünk, dobot üttettünk és azonnal összegyülekeztünk, az mint

lehetett, az kik bejöhetnek az belső praesidiumunkban (vár), nagy sokan bejöttek; de az egész várasunkat azonnal meggyújtották, sok feles háznak az tüzet neki vitték; egy szóval az egész várasunk mind megégett, sokan az embereken, az vitézlő rendben, asszonyokban, leányokban és gyermekekben elcittének rabságban, kiknek fejeket szedték, elegen is megégtének és némelyeket közülök kútban ugrattanak és világon valamink volt, kit gyermekségünktől fogvást kerestünk: pénzünk, egyetmásunk, bízánk, szédánk, marháink, azaz hogy mindenünk, mind egyszersmind oda veszett. Marháinkot, szarvas mindenféle marháinkot és juhainkot elhajtották, minékünk szegény megromlott gyarmatiaknak felette nagy kárunkra és fogyatkozásunkra, romlásunkra. De ezekről semmit sem tehetünk, immáron mi rajtunk megesett, patientia (türelem); de ha Isten ezeket ostorúl bocsátotta reánk, békeséges tőrészel kelletik az mi kegyelmes Istenünktől szenvednünk. Ezek az megtörtént állapotok mind így lévén, kérjük, tőkéletesen higgye el kgték, melyben semmi kétségünk, nem is kételkedünk, hogy el nem hinné kgték. Annak okájáért akaránk kgteket egész seregül, mind nemesség s mind peniglen egész seregül megtalálnunk és kérnünk nagy alázatosan, méltóztatnák kgték jó akaratját mutatni hozzánk, rendelne valami bizonyos segítséget helyünkben, ide Gyarmatban, küldene népet közinkben; mert számtalan sokaknak az vitézlő rendben feleségekkel gyermekekkel ki kellett menniek. Oka sem egyéb, hanem az, hogy egy falat kenyerek, életjek, búzájok, teljeségesen — az mint feljebb is megíránk — semmijek sem maradt szegényeknek. Kénytelen ki kellett az helyből menniek, az ki mind ő Felgének, az mi kgmes urunknak, országunknak és helyünknek nem kevés kárunkra vagyon és leszen is. Azon is felette igen igen kérjük kegtetek, mint hazánk fiait, minékünk jóakaró urainkot, fauthorinkot (pártfogóinkat), méltóztatnák valami puskaport és ólmot is rendelni. Abból is nagy fogyatkozásunk vagyon, mivel gyakorta, ha török hírünk vagyon, és lövetni kelletik az szokás szerint, örömet néha többet lövetnénk, de elégséges ólmunk és porunk nem leszen, csak békét kell hagyunk. Kegtek, az egész bányavárasokban jóakaró uraink szánjon meg bennünket és legyen is valami tekintet ktektől helyünkre és magunkra, melyben semmi kétségünk nincs, hogy jó akaratját megvonná tőlünk. Kiért, ha mi jót cselekszik ktek velünk, Isten imádók akarunk kegtékért lenni és ha élhetünk teljes életünkben meg is igyekezünk szolgálunk. Azon felett kegték minékünk is parancsoljon, az mire elégségesek lehetünk, jó szívvel és szeretettel szolgálunk kteknek. Szóval is izenünk kegtéknek. Kérjük, higgye el szavát követünknek mindenekben. Jó és bizonyos választ várunk kegtéktől. Tartsa és éltesse Isten kteket sok eszten-

deig jó egészségben, nagy szerencsésen. Kelt gyarmati várban 1639. évi szeptember hó 28-ik napján.

Nemzetes stb. uraságtok

legkészségesebb szolgálói, barátai és szomszédai

Ő Felge kapitánya, nemesek stb.

az egész járással, akik a mi balassagyarmati várunkban laknak.

(Eredetije a körmöcbányai városi levélt. Tom. II. fons 26. fasc. 8. no 2136.)

Közli : *Matunák Mihály.*

A cigányok fővadjának patense 1574-ből. Bizony nem kicsiny és nem megvetendő méltóság lehetett hajdanában a cigányok fővadjája, mert ime a cs. és kir. hadi levéltárban, ott hol főurak, főnemesek ezredeket toborzó megbízásai nyugszanak, fekszik egy cigány fővajda császári megbízó levele is, melyet *Miksa* magyar király *Ghemes Albert* számára kiállíttatott.

Az okmány latinnyelvű, külalakra olyan mint a többi császári patensek, élén a kiállítás keltével, mi 1574 márczius 26-ika, mely után következik :

«Nos *Maximilianus* etc. etc. (a császár és király teljes czíme) universis et singulis dominis Praelatis, Baronibus, Capitaneis, Civitatum, Oppidorum et aliorum locorum Rectoribus, item nostris aliis fidelibus subditis, in Regno Nostro Hungariae constitutis, salutem et gratiam. Vagyis a király szokásos üdvözlete a főpapokhoz, főurakhoz, a városok, várak kapitányaihoz és más helyek előljáróihoz és minden egyéb magyar királyságában levő híveihez, kiknek üdvözlétét és kegyelmét küldi. Ez után tudatja, hogy *Ghemes Albertnek*, kit az «egregio» jelzővel tisztel meg, «ama hűséges szolgálataiért, melyeket neki tulajdonítanak, s melyeket Magyarországon a királynak és az egész kereszténységnek tett : «vojvodatum, sive Praefecturam czingarorum, in dicti regni Nostri Hungariae partibus superioribus subditione nostra existentiunt, elementer conferre dignatus esse» ; azaz neki a Felső-Magyarországon levő cigányok fölött a vajdai, vagyis előljárói tisztséget kegyelmesen adományozni méltóztatott, kimondván a patens továbbá, hogy *Ghemes* az említett cigányok fölött minden hatalmat gyakorol s jogosítva van azon illetményeket beszédni, melyeket beszédni szokásos s melyeket elődei is élveztek. Kötelességévé teszi azonban a vajdának, hogy egész erejével és befolyásával oda fog hatni, miszerint a cigányok a lakosságnak. . . .

Itt az okirat rothadás következtében olvashatatlan ugyan, de nem nehéz, kivált a folytatást tekintve, kiegészíteni. A folytatás így szól :

. . . «őket kellően megfenyítse, mert ellenkező esetben, kivált ha még személyére is panasz lenne, a vajdaságtól is meg fog foszthatni.»

«A kezdetben megnevezetteknek tehát kegyelmesen parancsoljuk, hogy Ghemes Albertnek a cigányok fölött való szabad bíraskodást és rendelkezést ne csak megengedjék, de sőt őt hivatala teljesítésében támogassák, hogy ő ebben senki által, a ki a cigányok fölött jogtalanul bíraskodni akarna, ne akadályoztassék.»

A patens vége szintén elrothadt.

Ez okirat, bár a katonai megbízó levelek közt nyugszik, katonai értékkel ugyan nem bír, de annál érdekesebb művelődéstörténeti szempontból, mert mutatja, hogy a cigányok, kik, a hagyományok szerint, Magyarországra Bulgáriából és Oláhországból Zsigmond alatt, 1416 táján kezdtek bevándorolni, már a XVI. században szervezett (már t. i. annyira amennyire) társadalmat alkottak, vagy helyesebben eredeti patriarchalis szervezetüket állandóan megtartották, vajdáiknak adót fizettek s nem a köztörvények által rendelt rendes bírák, hanem saját vajdáik hatósága alá tartoztak. Világos továbbá — bár ép ott van a hézag — hogy a cigányok a lakossággal már akkor is hadilábon állottak s a fenyegetés, melylyel a király a vajdát illeti, bizonyára alattvalóinak tulajdonjog elleni kihágásaira vonatkozik; végre látható az okirattól, hogy a vajdák alatt kóborló törzsek egy-egy fővajda alá tartoztak; ilyen fővajda, cigánykirály, volt Ghemes Albert is.